

VIEŠŪJŲ FINANSŲ UGDYMO ASPEKTAI SOCIALINIŲ EKONOMINIŲ POKYČIŲ KONTEKSTE

Prof. dr. Gediminas Dubauskas

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Anotacija. *Viešieji finansai ir pinigų politikos samprata yra svarbi ir universali kiekvienos šalies bendruomenės ugdymo sritis. Šios socialinių mokslų disciplinos daro įtaką šalies raidai ir atskirų piliečių gyvenimui. Todėl daugelyje valstybių piliečiams ugdyti pasiūtelkiamos ir viešųjų finansų suvokimo studijos kaip būdas pagrįsti pilietiškumą. Straipsnyje iškeliamos ir nagrinėjamos šios temos ir mokslinės problemos – viešųjų finansų valdymo, kaip svarbios pilietiškumo ugdymo studijų dalies, reikšmingumas, – dirbančiųjų sumokamų mokesčių dydis ir reali mokesstinė našta. Taip pat aptariamas studentų ir kariūnų finansinis ugdymas socialinių mokslų krypties programose. Dvidešimt pirmojo amžiaus pradžioje mokesčių ir viešųjų finansų tematika tampa vis labiau aktuali, dėl nuolatinės įtampos visuomenėje didinant mokesčius (ir mokesčių naštą), dėl dažno valstybės biudžeto deficito ir viešųjų finansų suvokimo tiesioginės naudos bendram pilietiškumo ugdymo plėtojimui.*

Vienas iš galimų būdų spręsti asmeninių finansų ir ekonominių sąlygų pokyčių poveikį yra universitetinių studijų finansinio ugdymo programos. Tokių finansinio ugdymo programų plėtra padeda įgyvendinti ir pagerinti kariūnų ir studentų mokymosi patirtį ir suvokti viešųjų institucijų veikimą ir pačių kariūnų indėlį į šalies plėtra. Taigi šio straipsnio vienas iš uždavinių yra atskleisti, kad mokesčiai yra piliečių bendrumo su jų valstybe aiškiausiai suvokiamas santykis. Be to, publikacijoje bandoma atsakyti į klausimus apie finansinio ir ekonominio ugdymo svarbą, pateikiant dirbančio piliečio mokesčių naštos dydį ir jo skirtumus lyginant su viešų institucijų pateikiamais duomenimis.

Tai liečia gyventojų pajamų mokesčio, socialinio draudimo ir sveikatos draudimo mokesčių dydžius. Deja, šioje srityje galimas ir neatitikimas, nes yra skirtingai interpretuojami „Sodros“ ir privalomojo sveikatos draudimo fondo mokesčiai ar įmokos. Dėl nagrinėjamų esamų netiesioginių mokesčių daromos prielaidos, kaip, pavyzdžiui, jau po tiesioginių sumokėtų mokesčių vidutinės algos gavėjas likusius pinigus išleidžia pirkdamas prekes ir paslaugas Lietuvoje ir vėl sumokėdamas netiesioginius mokesčius jau iš grynujų (neto) pajamų. Tokie palyginamai galimai nėra tikslūs, bet jų paklaida yra gana maža remiantis apklausų rezultatais. Pateikiami oficialūs ir tik su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusių pajamų skirtingi mokesčių naštos dydžiai Europos Sąjungos šalyse.

Pagrindiniai žodžiai: *ugdymas, viešieji finansai, mokesčiai, ekonomika, biudžetas, mokesčių našta.*

Įvadas. Finansų ir pinigų istorinė ir reali samprata ugdymo procese yra viena svarbiausių ekonominio ir finansinio rengimo dalių. Pinigų tema visiems galimai suprantama, bet turinti nemažai sudėtingų aspektų, tiek nuolatinės rinkos ekonomikos kaitos, tiek istoriniais pinigų kilmės ir pinigų ar pinigų politikos aspektais. Kiek reikia tokių žinių siekiant aukštojo universitetinio išsilavinimo? Todėl galbūt kiekvienoje universitetinių studijų mokslo kryptyje turėtų būti dėstomi finansų ugdymo dalykai. Beje, mokestinėje ir biudžeto sandaros terminologijoje asmens gaunamos pajamos tik iš darbo santykių yra vadinamos su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusiomis pajamomis.

Problema. Savivaldybės pagal pilietiškumo ugdymą yra pirmoje vietoje kasdieniuose jų santykiuose su piliečiais, mokesčių mokėtojais. Bet savivalda, kaip ir valstybės institucijos, nuolat bando padidinti mokesčių bazę ir dažnai reikalauja mokėti už paslaugas, kurias turėtų suteikti nemokamai, tai yra už jau surinktus nemažus mokesčius. Informacija apie vietos valdžios išlaidas turi būti prieinama visiems, įskaitant smulkias sudedamąsias dalis, ir galbūt su komentarais apie tų mokesčių panaudojimo tikslingumą. Skirtingai nuo valstybės įstatymų leidybos, tai yra Seimo, kuris yra iš dalies izoliuotas nuo šių pastabų apie kasdienes išlaidas, savivaldos vietos valdžios institucijų sąnaudos turi būti matomos. Savivaldos išlaidų nagrinėjimas teoriškai yra esminis, kai bandoma išspręsti pagrindines problemas; padidinti mokestinę bazę, kurti darbo vietas ir išlaikyti gyvenimo kokybę tos savivaldybės bendruomenėje. Deja, Lietuvos savivaldos samprata yra menkai suprantama tiek viešųjų įstaigų tarnautojų, tiek iš juos išlaikančių mokesčių mokėtojų.

Tyrimo tikslas – atskleisti kariūnų ir studentų finansų valdymo suvokimo lygį, viešojo administravimo suvokimo finansinius aspektus ir išsiaiškinti mokesčių naštos suvokimo lygį.

Tyrimo objektas – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos kariūnų ir studentų finansinių (ir iš dalies ekonominių) dalykų suvokimas, paremtas viešųjų finansų ir mokesčių naštos teorijomis.

Tyrimo uždaviniai: Apžvelgti finansų ir viešųjų finansų ugdymo tematiką mokslinėje literatūroje. Atskleisti vyraujančią kariūnų ir studentų viešųjų finansų ir mokesčių naštos suvokimą. Straipsnio vienas iš esminių uždavinių yra atskleisti, kad mokesčiai yra piliečių aiškiausiai suvokiamas bendrumo su jų valstybe santykis. Be to, straipsnyje bandoma atsakyti į klausimus apie finansinio ir ekonominio ugdymo svarbą, pateikiant dirbančio piliečio mokesčių naštos dydį, ir jo skirtumus lyginant su viešųjų institucijų pateikiamais duomenimis. Atlikti Lietuvos ir kitų Europos Sąjungos šalių mokesčių naštos analizę, išskiriant oficialiai pateikiamus duomenis ir realią dirbančių asmenų sumokamų mokesčių dalį.

Tyrimo metodai ir metadologija. Tyrimui buvo pasitelkta literatūros analizė, kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai, surinkti Lietuvos ir kitų ES šalių finansinių ir kitų institucijų duomenys. Taip pat remtasi įvairaus amžiaus dieninių ir išėstinių studijų kariūnų ir studentų neformalių apklausų rezultatais. Pateikti pre-

liminarūs kiekybiniai galimų piliečių gautų pajamų, susijusių su darbo santykiais, išlaidų Lietuvoje skaičiavimai. Taip pat galima paminėti autoriaus surinktus duomenis daug metų dėstant viešųjų finansų valdymą, rengiant straipsnius ir mokymo priemonės. Šiame straipsnyje esantys tiesioginių mokesčių duomenys yra paimti iš oficialių Statistikos departamento ir Valstybinės mokesčių inspekcijos šaltinių.

Finansų samprata ugdymo procese

Itin svarbūs viešieji finansai, ankstesniais laikais, dažnai vadinti valstybės finansais, nes mokesčių naštos nagrinėjimas buvo antraeilis dalykas kuriant socialistinę ekonomiką. Deja, tokios nuostatos dažnai išlieka ir daugelio dabartinių darbuotojų ir studentų sampratose. Taip pat, esmingiausios visos šalies ekonomikos problemos beveik visuomet susijusios su korupcijos ir neskaidrios veiklos atvejais (Aarma 2012), kurie ir yra dažniausi viešųjų finansų srityje. Universitetų studentai dažnai rimtai nesuvokia rizikų priimant ne visuomet prasmingus finansinius sprendimus. Tenka pripažinti, kad bendrosios ne finansų ar ekonomikos specialybės studentų finansų srities žinios gerėja labai lėtai (Dorothy 2012).

Bendruoju atveju viešųjų finansų samprata ugdymo procese prasideda nuo mokesčių ir biudžeto sąvokų (Jurgutis 1995). Kaip pavyzdys pateikiamos savivaldybių mokesčių ir biudžeto struktūros, kurios turėtų būti arčiausia kiekvieno šalies piliečio. Kita vertus, tai daugiau tinka vyresnio amžiaus studentams, kaip ištestinių studijų ar magistro studijų programų dalyviams. Bakalauro studijų programose daugelis studentų pradėję studijuoti tuojau po vidurinio mokslo yra mažiau susipažinę su savivaldos, o juo labiau valstybės biudžetais, ir juos pildančiais mokesčiais. Šiuo požiūriu finansinis ugdymas įgyja didesnę prasmę, taip pat pradedamas suvokti valstybės vaidmuo ekonomikoje. Atsiranda galimybė susipažinti su valstybės ekonomikos reguliavimo funkcijomis (kaip perskirstymo funkcija), socialine funkcija ir kontrolės funkcija (Dubauskas 2013). Finansiniam ugdymui taip pat svarbu Lietuvos valstybės ir savivaldybių pajamos ir išlaidos, pajamų struktūra, pagrindiniai įstatymai, kuriais vadovaujantis renkami mokesčiai ir skirstomi asignavimai.

Mokesčių suvokimas dažnai yra gana sudėtingas, nes lietuvių kalboje vartojamas tas pat mokesčių terminas ir viešojo sektoriaus mokesčiams, už kuriuos tiesiogiai nieko negaunama, ir mokesčiams už konkrečias paslaugas. Todėl terminų painiojimas yra dažniausiai pasitaikanti klaida, kuri patvirtina, kad būtinas viešųjų finansų dėstymas visų studijų kryptų programų studentams ir kariūnams.

Dažniausiai oficialiai nurodoma, kad dvidešimt pirmojo amžiaus pirmąjį dešimtmetį Lietuvos ūkio mokesčių našta buvo apie 29 nuošimčius nuo šalies bendrojo vidaus produkto (1 pav.). Dėl to dažnai politikų ir ekspertų vis svarstoma, kad galbūt reikia didinti Lietuvoje mokesčių našta, nes ji dar nėra pakankamai didelė. Tačiau pamirštama, kad socialinio draudimo įmokos ir privalomojo sveikatos draudimo įmokos į atitinkamus fondus nėra priskiriamos fizinių ir juridinių asmenų mokesčių naštai. Jos dažniausiai vertinamos kaip draudimo įmokos. Bet analizuodami

privačių sveikatos ir socialinio draudimo fondų veiklos aspektus matome tam tikrų skirtumų tarp privačių ir viešų draudimo fondų. Tokiu atveju visiems žinoma, kad įmoka į „Sodra“ yra 34 nuošimčiai ir įmoka į Privalomąjį sveikatos draudimo fondą (PSDF) yra 6 nuošimčiai nuo visų gautų neatskaičius mokesčių pajamų (Lietuvos Respublikos 2015 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas, 2015). Pridėję šiuos skaičius prie pateikiamos mokesčių naštos (pavyzdžiui, 32 nuošimčių) jau gauname kitus skaičius. Bendrai šalies ūkiui tai būtų apie 50–55 nuošimčiai ir beveik prilygtų skandinaviškai mokesčių naštai, kuri yra didžiausia ES ir viena didžiausių pasaulyje. (O pajamas gaunantiems tik iš darbo santykių tokia našta gali sudaryti ir apie 70 nuošimčių.)

Mokesčių našta kalbant apie viešuosius finansus

Taigi fiziniams asmenims, gaunantiems su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusias pajamas, tokia mokesčių našta sudarys tikrai daugiau nuošimčių (De Haan *et al.* 2002). Panagrinėsime viešųjų finansų sampratos ugdymo aspektus. Jei vidutinis Lietuvos darbo užmokestis neatskaičius mokesčių (bruto) yra 700 eurų (Lietuvos statistikos departamentas, 2015), darbdaviui tokios darbo vietos kaina 700 + 218,86 eurų, nes 30,98 procento nuo darbo užmokesčio neatskaičius mokesčių (arba bruto) yra pervedama į „Sodra“ ir dar darbdavio įmokos į garantinį fondą sudaro 0,2 nuošimčio (mūsų atveju tai būtų 1,4 euro). Taip nerodoma papildoma suma darbdaviui sudaro 218,86 euro. Taigi viena darbo vieta per mėnesį kainuoja 918,86 euro. Dažnai oficialiai pateikiama būtent tokia darbo vietos kaina darbdaviui. Taigi tokia suma reikalinga, kad darbuotojas gautų 700 eurų mėnesinį atlygį neatskaičius mokesčių. Bet atskaičius mokesčius darbuotojo atlyginimas bus 540,91 euro. Taip pat iš daugelio neformalių apklausų aiškėja, kad daugeliui visai nesvarbu, koks yra atlygis neatskaičius mokesčių. Tai patvirtina, kad nesuvokiama mokesčių našta. Tęsiant toliau mūsų analizę, jau nuo šios darbo sutartyje numatytos sumos mokami mokesčiai, kurie priskiriami oficialiai mokesčių naštai: „Sodrai“ trys nuošimčiai nuo pirmo atlyginimo euro, nes neapmokestinamasis pajamų dydis šiuo atveju netaikomas, šeši nuošimčiai pervedami į Privalomojo sveikatos draudimo fondą ir 15 nuošimčių gyventojų pajamų mokestis (GPM), kuriam priklausomai nuo gaunamų pajamų lygio ar dydžio taikomas neapmokestinamasis pajamų dydis (NPD). Reiktų pažymėti kad NPD jau netaikomas gaunantiems 929 eurų atlyginimą neatskaičius mokesčių. Po 2008 metų gruodžio mėnesio Lietuvos Seime priimtų reformų atėjus globaliai finansų krizei mėnesinis neapmokestinamasis pajamų dydis taikomas tik su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusioms pajamoms (darbo užmokesčiui, priedams, priemokoms). Mokestiniu laikotarpiu taikomas mėnesio NPD apskaičiuojamas atsižvelgiant tik į pagrindinį darbo užmokestį, priedus ir priemokas. Jis skaičiuojamas pagal šią formulę:

Mėnesio NPD = 166 – 0,26 x (gyventojų mėnesio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos – 290). Kai pagal pateiktą formu-

lę apskaičiuotas NPD yra neigiamas, laikoma, kad jis lygus 0. (VMI, 2015)

Taigi iš darbo vietos kainos darbdaviui 918,86 eurų yra mokama 55,18 nuošimčio mokesčių. Kadangi tokiam atlyginimui (700 eurų) dar yra taikomas NPD, šiuo atveju 59,4 euro, tai šią sumą reikia atimti iš 700 eurų skaičiuojant gyventojų pajamų mokesčio dydį, todėl nuo vidutinio mėnesinio atlyginimo gyventojų pajamų mokestis yra 13,73. Taigi bendrai nuo darbo vietos kainos bus sumokama 53,91 nuošimčio mokesčių, arba 495,36 euro, o pačiam dirbančiajam (mokesčių mokėtojui) lieka 423,5 euro. Tai sumokami tiesioginiai mokesčiai nuo darbo vietos kainos (918,86 eurų) darbdaviui, arba iš to, ką galėtų gauti dirbantysis.

Darant prielaidą, kad tokio vidutinio darbo užmokesčio gavėjas visą savo mėnesio uždarbį išleidžia prekėms ir paslaugoms Lietuvoje, jis vidutiniškai netiesiogiai dar sumoka pridėtinės vertės mokestį (21 proc.), tai sudaro 88,94 euro, o asmeniui lieka 334,57 euro, arba 36,4 proc. nuo jo atlyginimo. Bet 36,4 proc., arba 334,57 euro suma (iš 918,86 eurų), kurios paskirstymą pilietis gali pats valdyti, dar nesibaigia viešųjų finansų poveikis asmeniui – dar yra akcizo mokesčiai, gamtos išteklių mokesčiai, savivaldybės rinkliavos, kuriuos galima sąlygiškai vadinti netiesioginiais mokesčiais. Žemės, nekilnojamojo turto, paveldėjimo mokesčiai yra tiesioginiai mokesčiai, apie kuriuos reiktų irgi kalbėti.

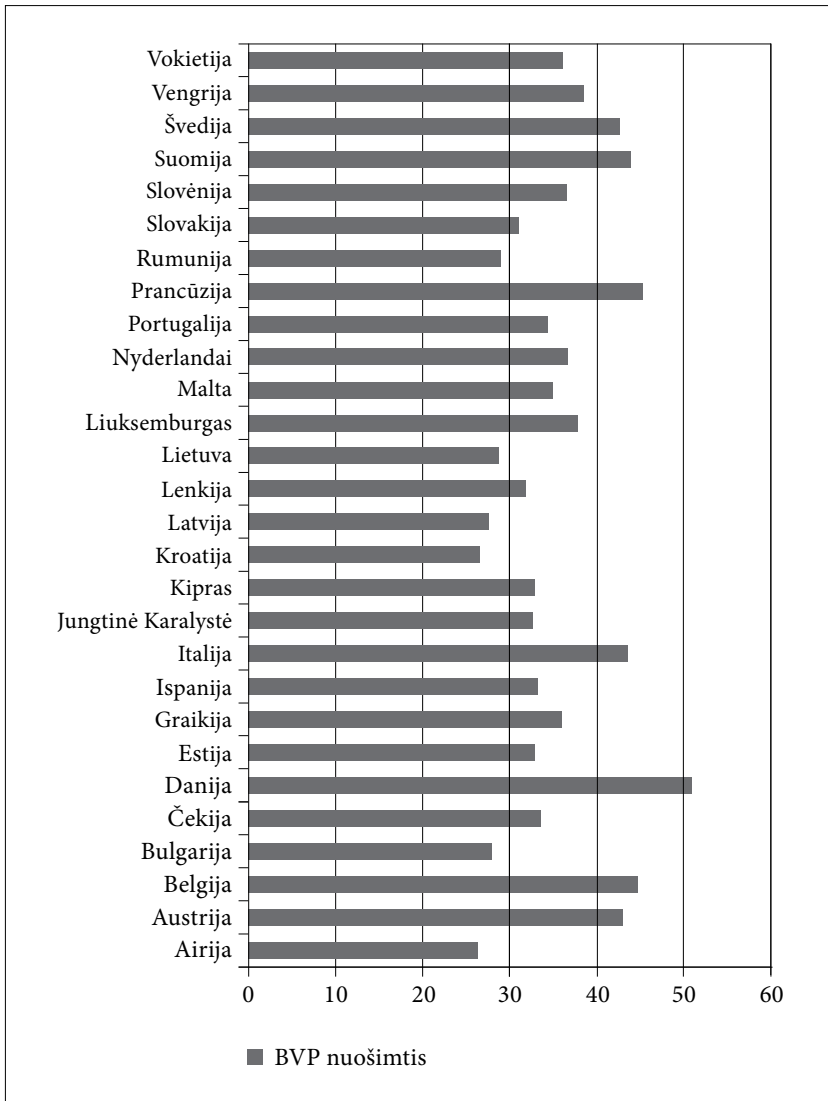
Iš visų paminėtų kitų mokesčių, be abejo, vienas iš svarbesnių netiesioginių mokesčių yra akcizo mokestis, taikomas naftos produktams, elektros energijai, alkoholiui ir tabakui (Hyman 2014). Priklausomai nuo vartojimo krepšelio ir turint galvoje, kad akcizo mokestis dažnai sudaro iki pusės prekės kainos, likusių 334,6 euro dar galime atskaičiuoti mokesčiams apie 10 proc., arba 33,5 euro. Tada piliečio laisvai disponuojama pinigų suma jau sudaro 301 euro, arba 32,77 proc. nuo darbo užmokesčiui skirtos sumos.

Dar nereiktų pamiršti ir žemės, nekilnojamojo turto mokesčių ir savivaldybių rinkliavų, anksčiau vadintų žyminiais mokesčiais. Galimai nemaža dalis Lietuvos piliečių yra žemės savininkai. Taigi jiems prisideda dar vienas mokestis. Dar didesnė dalis yra nuosavų būstų savininkai – apie 85 proc. Lietuvos namų ūkių yra nuosavuose butuose ar namuose. Taigi nuo likusio 301,07 euro mokesčiams dar reiktų skirti kelis proc. Prie to dar pridėjus perkamų, importuotų į ES prekių, muitų mokesčius papildomai susidarytų galbūt apie penkis proc. Tai sudaro dar 15 eurų ir darbo užmokesčio gavėjas jau gali tvarkyti tik 285 eurus, arba 31 procentą jam skirtų finansų. Taigi pajamas gaunantiems iš su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios veiklos mokesčių našta Lietuvoje sudaro apie 70 proc. Kartais tai dar vadinama darbo apmokestinimu. Šiame kontekste galima paminėti Laisvės nuo mokesčių dieną. Laisvės nuo mokesčių dieną vidutinis mokesčių mokėtojas nustoja dirbti valstybei ir pradeda dirbti sau. Straipsnyje aprašomais metais visos Lietuvos juridiniams ir fiziniams asmenims Laisvės nuo mokesčių diena Lietuvos laisvosios rinkos instituto buvo paskelbta gegužės 15 diena (LLRI, 2015).

Nors pagal fondo „Naujoji kryptis – Europos reformų“ kartu su Molinari

ekonomikos institutu naudojant bendrą metodiką atliktą tyrimą visose 28 ES šalyse atsisveikinimo su mokesčiais datos 2014 metais buvo tokios: kovo 21 d. Kipras, balandžio 28 d. Airija ir Malta, gegužės 12 d. Jungtinė Karalystė, gegužės 18 d. Bulgarija, gegužės 30 d. Liuksemburgas, birželio 6 d. Portugalija, birželio 7 d. Danija, birželio 8 d. Slovėnija, birželio 10 d. Estija, birželio 12 d. Ispanija, birželio 13 d. Kroatija, birželio 14 d. Lenkija, birželio 18 d. Lietuva, birželio 19 d. Čekija, birželio 20 d. Suomija, Slovakija ir Latvija, birželio 21 d. Nyderlandai, birželio 23 d. Švedija, birželio 30 d. Italija, liepos 1 d. Rumunija, liepos 11 d. Vokietija, liepos 14 d. Graikija, liepos 16 d. Vengrija, liepos 25 d. Austrija, liepos 28 d. Prancūzija, rugpjūčio 6 d. Belgija (Tax Burden for Typical Workers in the EU, 2014).

Tačiau laisvės nuo mokesčių diena pajamas gaunantiems tik iš darbo santykių arba jų esmę atitinkančių santykių Lietuvoje galbūt yra rugpjūčio 15 d. Gal ir neatsitiktinai ji sutampa su senąja švente. Taigi šiuo atveju remiantis fondo „Naujoji kryptis – Europos reformų“ 2014 metų tyrimais netgi aplenkiama Belgija, kurioje laisvės nuo mokesčių diena yra rugpjūčio 6 d. Be abejo, reiktų pastebėti, kad minėtame tyrime galbūt nėra skaičiuojami mokesčiai, sumokami perkant ir vartojant jau po tiesioginių mokesčių, atskaičiuotų nuo atlyginimo. Nuo tos dienos pradėdame dirbti sau, o iki tol dirbame kad sumokėtume mokesčius, be kurių, aišku, negalėtumėme egzistuoti ir valstybė. Tačiau panaudojant dirbančių mokesčių mokėtojų 70 proc. lėšų skaidrumas yra būtinas, tačiau vis dar nepakankamas. Taigi mokesčių naštos apžvalgos pagrindu buvo pateiktas viešųjų finansų sampratos ugdymo būtinumas. Ne mažiau svarbus yra ir asmeninių finansų supratimas bei pasaulio ir Lietuvos pinigų raida.

1 pav. Oficialiai skelbiama mokesčių našta įvairiose Europos Sąjungos šalyse (2013–2014 m. nuošimčiai nuo bendrojo vidaus produkto)

Šaltinis: Taxation Trends in the EU; 2014, AMECO database - spring 2013, p. 2–12
 OECD Economics Department Working Papers, Total Tax Revenue by Country, 2014, p. 3–4

Išvados

Kaip jau buvo aptarta daugelyje Europos Sąjungos, o ir kitų pasaulio šalių, ugdymo procese gana svarbūs bendrajam piliečių ugdymui yra finansų žinių tobulinimo ir lavinimo aspektai. Tai itin aktualu aukštojo mokslo institucijose finansų žinias siejant su atitinkamomis aukštojo mokslo studijų ir mokslinių tyrimų programomis. Dažnai viešųjų finansų administravimo ir įvairių ugdymo programų sąsajos atskirose programose vertinamos skirtingai. Kai kuriose aukštosiose mokyklose socialinių mokslų atstovai vis dar diskutuoja, ar finansų valdymas ir ypač viešųjų finansų administravimas gali būti laikomas svarbia ugdymo mokslo ir studijų šaka, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais vis labiau įsigali nuostata, kad tokia diskusija neduoda tiesioginės naudos. Dėstant viešuosius finansus, kartais Vidurio ir Rytų Europoje dar vadintus valstybės finansais, pavyzdžiu galima ugdyti savo šalies patriotus ir asmenis, nepakančius neskaidriems reiškiniams. Labai dažnai geriausias piliečio dalyvavimas savo šalies valdyme yra mokesčių, skirtų svarbiausioms valstybės funkcijoms atlikti, mokėjimas. Vienas iš būdų nustatyti šalies bendrą ar konsoliduotą mokesčių dydį fiziniams ir juridiniams asmenims yra mokestinės naštos rodiklis. Kadangi tokie duomenys centrinei Europos statistikos institucijai pateikiami nacionalinių statistikos departamentų ar biurų, jie dažnai atspindi tos šalies požiūrį į mokesčių naštos skaičiavimą. Taigi pagal oficialius duomenis 2014 m. Lietuvos mokesčių našta yra gana maža – 28,7 proc. nuo bendrojo vidaus produkto, bet apskaičiuojant mokesčių našta galima paklaida dėl socialinių ir sveikatos įmokų, kurios interpretuojamos gana skirtingai. Dar svarbesnis yra eilinio piliečio, gyvenančio iš su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusių pajamų. Tada jau tiesioginių mokesčių našta beveik dvigubai viršija oficialiai pateikiamą šalies mokesčių našta. O įskaitant kitus, kartais vadinamus paslėptais, mokesčius, susijusius su vartojimu, dirbančiojo mokesčių našta artėja prie dviejų trečdalių visų su darbo santykiais susijusių pajamų. Šiuo požiūriu Laisvės nuo mokesčių diena eiliniam dirbančiajam nusikelia į antro metų pusmečio pradžią. Toks mokesčių naštos suvokimas galbūt tikrai paskatins kiekvieną pilietį atsakingiau žiūrėti į viešojo sektoriaus tarnautojų vykdomus darbus ir biudžeto planavimo procesus, aktyviau dalyvauti politiniame gyvenime, darant prielaidą, kad procesai vyksta skaidriai.

Literatūra

1. Aarma, A.; Dubauskas, G. (2012). The Foreign Commercial Banks in the Baltic States: Aspects of the Financial Crisis Internationalization. *European Journal of Business and Economics*, Vol 5. DOI:<http://dx.doi.org/10.12955/ejbe.v5i0.161>.
2. De Haan, J.; Sturm, J. E.; Volkerink, B. How to Measure the Tax Burden on Labour. Paper presented at the CESifo Conference on Measuring the Tax Burden on Labour and Capital, Venice, July 2002.
3. Dubauskas, G. (2013). *Ekonomikos ir finansų teorijos*. Vilnius.
4. Durband, D. B.; Britt, S. L. (2012). *Student Financial Literacy: Campus-Based Program Development*. Springer Science & Business Media.
5. Hyman, N. D. (2014). *Public Finance: A Contemporary Application of Theory to Policy*. Cengage Learning, Stamford.
6. Jurgutis, V. (1995). *Finansų mokslo pagrindai*. Vilnius.
7. Lietuvos Respublikos 2015 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. [žiūrėta 2015-12-08]. Prieiga per internetą: www3.lrs.lt/docs2/HAFBWWSU.PDF.
8. Lietuvos Respublikos Statistikos departamentas. Darbo užmokesčio indeksai, darbo užmokestis. [žiūrėta 2015-11-02]. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=845d6bd4-643f-4192-96d1-c34f9be492aa>.
9. LLRI, 2015. [žiūrėta 2015-11-25]. Prieiga per internetą: <http://www.llri.lt/projektai/faktai-ir-analize>.
10. OECD Economics Department Working Papers, Total Tax Revenue by Country. (2014).
11. Tax Burden for Typical Workers in the EU. New Direction - The Foundation for European Reform, Brussels, Belgium. (2014).
12. Taxation Trends in the EU, Data for the EU Member States, Iceland and Norway. Eurostat Statistical Book. (2014).
13. Tax Revenue as Percentage of GDP by Country. The World Bank Report. (2015). [žiūrėta 2015-12-02]. Prieiga per internetą: <http://www.apa.org/journals/jwebref.html>><http://data.worldbank.org/indicator/gc.tax.totl.gd.zs?page=1>
14. Valstybinė mokesčių inspekcija (VMI). [žiūrėta 2015-12-02]. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/.../menesinio-neapmokestinamojo-pajamu-dydzio-ska...>

THE ASPECTS OF FINANCIAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF SOCIAL ECONOMIC CHANGES

Prof. Dr. Gediminas Dubauskas

The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Summary

Public finance and monetary policy conceptions are important to each country's higher education. It affects public sector, country's development and the lives of individual citizens. Therefore, a significant focus on the general development of public financial management and training methods is increasing. Moreover, the process is organized in connection with relevant higher education and research programs. On the other hand, financial management education is treated differently in different countries. In some countries social scientists are still debating whether public financial management can be seen as an important educational and scientific branch of study. It is becoming an increasingly important provision that such a discussion has not directly benefited from common development of financial education in recent years.

University and college students are often vulnerable and are not always meaningful in making their financial decisions. One of the possible ways to deal with personal finances in different economic conditions is to change the attitude of teaching students finance in higher education and universities. Young people must be supported by financial education programs that are in the best way incorporated into their underground study courses. The development of a program presents effective strategies to help implement and improve students' learning experience and economic well-being by developing their financial literacy. Such a program could present the main components of financial education in addressing growing concerns associated with high levels of debt and low levels of financial literacy issues. As has been discussed in a number of European Union and other countries, the process of education of some importance to the general civic education is to improve financial knowledge and education aspects. The learning based on public finances (in Central and Eastern Europe it has been called state finances) educates patriots of their country and people intolerant to nontransparent activities of public servants.

Very often the best citizens' participation in the governance of their country is paying taxes for essential state functions. One of the best ways to determine country's consolidated taxes paid by natural and legal persons is the tax burden rate. Besides, the data is supplied to the central European statistics authority EUROSTAT by national statistical offices. Meanwhile, the approaches to the data are often reflected in a country's position regarding the calculation of the tax burden. Thus, according to official figures, Lithuanian tax burden rate was relatively low in 2014, i.e. approximately 28.7 per cent of the Gross Domestic Product. Nevertheless, the statistical data can be biased due to the evaluation of social and health contributions, which are interpreted quite differently. Even more important is that an ordinary citizen living from income related to labor relations (or corresponding relations to income) has much higher tax burden. Then we have a direct tax burden increase by almost twice versus officially presented national tax burden. However, additional tax burden includes hidden taxes related to the use by an average employee probably all his/

her income inside the EU. Then the tax burden for an employee approaches two-thirds of all the work-related incomes. In the sense of “the freedom from taxes day”, the date moves to the second half of the year for an ordinary worker. This perception of the tax burden can encourage every citizen to be responsible for public servants’ operations and budget planning processes. It requires greater involvement in a political life assuming that the processes take place in a transparent manner.

AUTORIAUS LYDRAŠTIS

Autoriaus vardas, pavardė: Gediminas Dubauskas

Mokslo laipsnis ir vardas: daktaras, profesorius

Darbo vieta ir pareigos: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Vadybos katedros profesorius

Autoriaus mokslinių interesų sritys: vadyba, finansai, ekonomika, edukologija

Telefonas ir el. pašto adresas: 8 672 79 858; gediminas.dubauskas@lka.lt

AUTHOR’S COVER LETTER

Author’s name and surname: Gediminas Dubauskas

Academic degree and name: Doctor, Professor

Workplace and position: The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, Department of Management

Author’s research interests: management, finance, economics, education

Telephone and e-mail address: +370 672 79 858; gediminas.dubauskas@lka.lt